

ЗРОСТАННЯ ОСНОВНИХ ЗАГРОЗ ДЛЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ СУЧАСНОГО ПІДПРИЄМСТВА

Досліджено основні загрози безпеки суб'єкта господарювання, проаналізовано практичні ситуації у багатьох країнах з розвинутою ринковою економікою, які дають зрозуміти, що ефективне корпоративне управління щільно пов'язане з такими явищами, як злиття та поглинання. Виявлено, що в Україні укладені угоди злиття та поглинання, навіть якщо вони були виконані в правовому полі, здебільшого не є дружніми за своєю суттю ні для власників інтегрованих підприємств, ні для суспільства загалом, оскільки їхні результати не відповідають цілям загальнодержавного розвитку, завдають шкоди реальному сектору економіки на цьому етапі.

Ключові слова: злиття, поглинання, грінмейл, рейдерство, кардерство, конкурентна розвідка, перерозподіл власності, агресивний переділ власності.

Поділ власності в Україні демонструє таку тенденцію, що ефективно і дешево отримували цю власність тільки ті, хто володів відповідною інформацією і ресурсом. Сьогодні розпочався етап її перерозподілу. Стурбованість підприємців України викликає поширення протиправних схем перерозподілу та відчуження власності на ринку злиття та поглинання підприємств.

Все частіше підприємства спеціально змінюють форму власності, з акціонерних товариств перетворюються на товариства з обмеженою відповідальністю. У такому випадку структура власності не відображається в реєстрах, і це допомагає приховати будь-які зміни власників.

Агресивний переділ власності, який спостерігаємо сьогодні в українській економіці, спровокував зростання попиту на фахівців із конкурентної боротьби.

Загрози безпеці суб'єкта господарювання – це потенційні або реальні дії фізичних чи юридичних осіб, котрі порушують стан захищеності суб'єкта господарської діяльності і здатні призвести до припинення його діяльності або до економічних та інших втрат. Як правило, це такі явища, як злиття та поглинання підприємств.

Під злиттям ми розуміємо об'єднання підприємств (шляхом створення нової юридичної особи або приєднання підприємств до головного підприємства), у результаті якого власники (акціонери) підприємств, що об'єднуються, здійснюватимуть контроль над усіма чистими активами об'єднаних підприємств з метою досягнення подальшого спільного розподілу ризиків та вигод від об'єднання.

Під поглинанням розуміється узяття однією компанією іншої під свій контроль, управління без придбання абсолютного права власності на неї або злиття двох компаній через придбання однією з них контрольного пакета акцій чи основного капіталу іншої.

Серед найпоширеніших загроз для фінансово-економічної безпеки підприємства експерти називають такі явища, як грінмейл, рейдерство, кардерство (кардеринг), конкурентну розвідку.

Термін «грінмейл» походить від *blackmail* («чорна пошта»), що означає кримінально караний шантаж,

вимагання. Однак між «зеленою» та «чорною» поштою є принципова відмінність: класичний грінмейл завжди здійснюється в межах закону[1].

Сучасні словники визначають грінмейл (від англ. *greenmail* – «зелена пошта») як діяльність, спрямовану на отримання надприбутку за допомогою спекуляцій чи зловживань своїми правами акціонера стосовно підприємства. Цієї мети досягають шляхом придбання такої кількості акцій компанії, яка дозволяє створити загрозу її поглинання, щоб у подальшому перепродати ці акції за завищеною ціною тій самій компанії.

Довідники з ринкової економіки трактують його в такий спосіб: грінмейл (*greenmail*) — корпоративний шантаж шляхом скуповування значного числа акцій певної компанії з пропозицією продати їх за умови, що інші компанії підписують угоду про невтручання.

Тобто «грінмейлер» у класичному розумінні характеризує ситуацію, в якій певний пакет акцій акціонерного товариства перебуває у володінні «недружньо» налаштованої стосовно цього акціонерного товариства компанії [11]. Але особливість такої ситуації вимагає від уже зазначеного товариства викупити акції зі значною премією, щоб запобігти застосуванню до неї процедури поглинання.

Наступним видом загроз для фінансово-економічної безпеки підприємства є рейдерство (англ. *raid* – набіг) – вороже поглинання, перехоплення оперативного управління або власності підприємства за допомогою спеціально ініційованого бізнес-конфлікту [3].

Мета рейдерства, як правило, – перерозподіл чужої нерухомості, а тому воно приносить значні прибутки загарбникам. Рейдерство існує у всьому світі. Але важливо зазначити, що коли процес рейдерства проходить без явних порушень законів, він є корисним і оздоровлює занепалий бізнес.

В Україні для боротьби з рейдерством створена Міжвідомча комісія з питань протидії протиправному поглинанню та захопленню підприємств, що діє при Кабінеті Міністрів України.

З розвитком глобальних комп'ютерних мереж стала поширеною практика промислового шпигунства. Багато проблем виникає у зв'язку з крадіжками послуг, зокрема із вторгненням до телефонних мереж та незаконною

торгівлею послугами зв'язку. Інтернет також широко використовують торговці піратським програмним забезпеченням, зброєю та наркотиками для ведення справ, обміну злочинною інформацією.

Проте поява і розповсюдження пластикових платіжних засобів в Україні зумовлені взаємною зацікавленістю в цьому держави і власника пластикових карток. Для держави – це один із засобів зниження потреби в готівковій грошовій масі.

З іншого боку, коли мільйони наших співгромадян мають пластикові платіжні банківські картки, у шахраїв з'явилась нова можливість для зловживань, і нині найпоширенішим інтелектуальним злочином усе впевненіше стає саме підроблення карток і незаконне отримання коду власника. Цей вид шахрайства скорочено називається кардерством [3].

Таким шляхом зловмисники викрадають гроші, що знаходяться на особистих рахунках клієнтів, рух рахунків по яких, як стверджують фахівці, простежити вкрай важко. Але втрати несуть банки, бо видаючи людині кредитну картку, вони беруть на себе відповідальність за зберігання грошей.

Конкурентна розвідка – це досить нове явище для нашої країни, проте представники конкурентної розвідки працюють у штаті практично всіх великих компаній країни.

Вони зобов'язані знати все про конкурентів, від фінансових планів до хобі менеджерів. До обов'язків конкурентної розвідки входить: розробка сценаріїв і планів як захоплення влади у великих акціонерних товариствах, так і навпаки – захисту від цих дій. Це головна потреба ринку. Її диктує, передусім, проста істина: сьогодні різко зросла конкуренція, ринки поділено, і їхній переділ проходить дуже складно. У країні з'являються іноземні компанії, які поведуться точнісінько так само агресивно, як і українські. Конкурентна розвідка є одним із елементів загальної системи безпеки фірми[4].

Таким чином, на сьогодні в Україні через недосконалість законодавства, низький рівень корпоративної культури (якої майже нема), корумпованість державних органів, недружні поглинання стають поширеним явищем.

І хоча у розвинених країнах світу недружні поглинання як вид трансформації власності є дієвим інструментом впливу на неефективні підприємства, в Україні ж він залишається здебільшого методом перерозподілу власності та особистих інтересів, оскільки ефективним власником вважається той, хто відібрав і перепродав. Це і зумовлює актуальність обраної теми статті.

Аналіз наукових розробок у галузі господарського, цивільного та кримінального права, а також гіпотез, ідей та пропозицій представників судових та правоохоронних органів, вказує на відсутність комплексного дослідження загроз для фінансово-економічної безпеки підприємства. Сьогодні немає чітких критеріїв, за якими те чи інше поглинання підприємства можна вважати протиправним, у тому числі і злочинним.

Питання недружніх поглинань розглядається у працях вітчизняних учених, таких, як: Б. М. Андрушків, Н. Б. Кирич, М. І. Мельник, З. С. Варналій, І. І. Мазур, О. Белікова, М. Лящунко. Вказані автори дають загальну характеристику поняття «рейдерство», роз'яснюють типові рейдерські схеми, досліджують систему захисту підприємств від недружнього поглинання[4].

Проте окремі науковці вважають помилковим зведення рейдерства лише до корпоративних конфліктів. Вони пояснюють так: дії рейдерів, хоча й пов'язані часто з ініціюванням корпоративного конфлікту, відбуваються з порушеннями цивільного та корпоративного законодавства. А саме корпоративний конфлікт у рейдерських схемах є тільки приводом для захоплення підприємства. Сторона, проти якої діє рейдер, не є стороною конфлікту – вона про нього нічого не знає і тому не може захистити свої права у суді [5].

Також дослідженням проблеми економічної безпеки підприємства цікавилися вітчизняні вчені: О. В. Ареф'єва, І. Ф. Білько, В. М. Геєць, М. М. Єрмошенко, Я. А. Жаліло, В. І. Забродський, М. І. Зубок, С. Ф. Покропивний, О. О. Терещенко, В. В. Шликов [5].

Також багатьма ученими були розроблені економічні, правові та інституційні засади гарантування економічної безпеки підприємства, окреслені головні принципи та напрями вдосконалення системи управління економічною безпекою підприємства в ринковій та перехідній економіках, розвинуто теорію фінансової стійкості підприємств в умовах глобалізації та інноваційного типу економічного розвитку [8].

Однак, малодослідженими залишаються питання, пов'язані з забезпеченням економічної безпеки шляхом запобігання рейдерським захопленням вітчизняних підприємств, що останнім часом є звичним явищем.

Аналіз ситуації у багатьох країнах з розвинутою ринковою економікою дає зрозуміти, що ефективне корпоративне управління щільно пов'язане з такими явищами, як злиття та поглинання.

Саме злиття та поглинання підприємств досить часто стають ефективними інструментами в системі перерозподілу власності, адже передбачають у собі реструктуризацію підприємства з подальшим його оздоровленням та покращенням діяльності, часто зі зміною власника.

Процес злиття як форма трансформації здійснюється шляхом об'єднання підприємства-боржника з іншими фінансово стійкими підприємствами. Унаслідок такого об'єднання підприємство-боржник втрачає свій самостійний юридичний статус [6].

На відміну від злиття, поглинання проводиться у вигляді значних капіталовкладень одного суб'єкта господарювання в інший. Підприємство, яке поглинається, перестає бути самостійним, хоча як юридична особа може зберігатися у вигляді дочірнього підприємства.

За джерелом походження загрози економічній безпеці підприємства можна відокремити зовнішні фактори, до яких належать:

- спонтанність природних процесів і явищ, стихійні лиха, а також екологічна ситуація, яка передбачає виникнення подій техногенного характеру;
- можливі зміни в економіці і їх потенційний вплив на рівень цін і зайнятості, наприклад, темпи інфляції;
- політична ситуація в країні;
- несвоєчасність державного регулювання, виражена очікуванням значних законодавчих змін з низькою ймовірністю введення їх у дію;
- зниження загального життєвого рівня населення, зростання безробіття, страйків, зміна потреб, кримінальна обстановка.

Схема класичного корпоративного шантажу припускає, що структура, яка атакує, купує на

фондовому ринку невеликий пакет акцій процвітаючої компанії [6].

Наступною настає черга скарг у контролюючі та правоохоронні органи, а також судових позовів із будь-якого приводу. Кінцевою метою є або отримання відступних за відмову від претензій, або продаж свого пакета акцій за завищеною ціною.

Проведений аналіз показав, що практика корпоративного шантажу була застосована вперше у США в середині 80-х рр. XX століття, коли відомі фінансисти Томас Пікенс (Thomas Pickens) та Джеймс Голдсміт (James Goldsmith) отримали надприбутки в операціях з компаніями Goodyear Tires та Occidental Petroleum за допомогою елементів грінмейлінгу[1].

Проте світового поширення це явище набуло завдяки американському мільярдеру Кеннету Дарту. На початку 90-х рр. XX століття він викупив близько 4% зовнішнього боргу Бразилії. У 1994 р., коли країна домовилась із 750 кредиторами про реструктуризацію свого боргу, лише Дарт не погодився із запропонованим планом і вимагав для себе особливих умов. Вести з ним переговори було неможливо, адже Дарт вимагав за свою згоду астрономічну суму. Тому уряд Бразилії реструктуризував свої борги без участі Дарта. Той подав до суду і в результаті отримав більше \$800 млн. Через рік він зірвав емісію бразильських облігацій, випустивши на ринок власні папери, забезпечені належною йому частиною зовнішнього боргу, і тим самим спровокував фінансову кризу [1].

Помітимо, що у поле зору грінмейлерів потрапляють переважно сучасні компанії, що динамічно розвиваються. Це засвідчує і той факт, що донедавна грінмейл по-українському передбачав участь дрібних міноритарних акціонерів, зазвичай фізичних осіб, у корпоративних конфліктах як «солдатів». У цьому разі позови, подані власником кількох акцій, ніби випадково збігалися з інтересами окремих фінансово-промислових груп.

Також, як і в Україні, у більшості країн грінмейл заборонений законом. Наприклад, у США доходи від продажу акцій за ціною вище ринкової обкладаються податком у розмірі 80%, що робить подібну діяльність не вигідною[1].

Український союз промисловців та підприємців наголошує, що явище «рейдерства» стало системним і загрожує не лише розвитку української економіки, а й безпеці країни загалом, тому що основний удар рейдерів здебільшого спрямовано на підприємства легкої, середньої, важкої промисловості, сфери послуг, торгівлі, науково-дослідні, будівельні, транспортні організації, а також ті, що задіяні в агропромисловому комплексі.

Як було зазначено вище, на відміну від інших країн, рейдерство в Україні має значну кримінальну складову. Відверто злочинне захоплення чужої власності, поєднане з корупцією у судах та правоохоронних органах, закономірно викликає обурення суспільства і тому вимагає правової оцінки саме з боку правоохоронних органів.

Мотивом для поглиначів виступає далеко не підвищення ефективності підприємств-учасників угоди і не отримання синергії (чим насправді повинні супроводжуватися процеси злиття та поглинання), а земля, нерухомість, ціни на які неспинно зростають.

На думку фахівців Генеральної прокуратури, ознаками рейдерства є незаконні дії щодо скуповування акцій у дрібних акціонерів, розголошення даних реєстрів власників акцій, винесення незаконних судових

ухвал (рішень) у справах з вирішення корпоративних конфліктів, неправомірні дії органів державної виконавчої служби на виконання судових ухвал (рішень), злочинні дії приватних охоронних структур та груп людей щодо захоплення підприємств тощо[7].

Одним із прикладів «місцевого» рейдерства стала Одеська область, регіон більше за інших постраждав від переділу власності [11]. Уникнути атак на Одещині змогли тільки ті підприємства, що контролюються представниками влади.

За підрахунками фахівців, щорічні збитки у світовій економіці від «дій» кардерів наближаються до 100 млн. дол., США і з кожним роком зростають [7].

Крім України, більш за все страждають Північна Америка і Західна Європа. Виконавчий директор Національного банку України з питань платіжних систем нещодавно повідомив, що не володіє інформацією про збитки, заподіяні нашій країні цими злочинцями [11]. Однак відомо, що протягом останніх років у нас було викрито декілька таких організованих злочинних співтовариств.

Наведемо приклад щодо двох найбільших із них — це знову ж таки одеське угруповання, яке займалося розкраданням грошей «Сіті-банку», і міжнародна злочинна організація «Кардерпланета», кримінальну справу якої розглядав Солом'янський районний суд Києва. За даними МВС, члени останньої протягом 2000-2004 р. виготовили не менше 1333 підроблених кредитних карток, які потім використали у 23 країнах світу, викравши таким чином 3,6 млн. дол. США, що належали міжнародним платіжним системам «Віза», «Мастеркард» і «Америкен експрес» [11].

Зазначимо, що найпоширенішим методом крадіжки номерів платіжних карт на сьогодні є фішинг – створення шахраями сайту, який буде користуватися довірою у користувача, наприклад – сайт, схожий на сайт банку користувача, через який і крадуться реквізити платіжних карт.

Що стосується такого явища, як конкурентна розвідка, то відомі сучасні світові компанії, такі, як Херох, Motorola, Procter & Gamble, Intel та Microsoft, які використовують конкурентну розвідку вже більше 25 років, у той час, коли в Україні вона як окрема сфера діяльності та течія бізнесу лише починає розвиватися.

Так, наприклад, у Європі і США в багатьох найбільш успішних великих компаніях збір і аналіз бізнес-інформації про конкурентів і ринок проводиться на регулярній основі. Приміром, у компанії Citicorp (один із світових лідерів у сфері фінансового обслуговування) існує посада менеджера з питань організації конкурентної розвідки. Texas Instruments (один із лідерів ринку) займається постійним відстеженням і аналізом контрактів, виграних конкурентами компанії, що допомагає з'ясувати їхні технологічні переваги.

Як правило, конкурентна розвідка – це 80% інформації, які отримують з відкритих джерел. Конкурентна розвідка і промислове шпигунство — різні речі. Перша обмежується аналізом відкритої інформації. За неї не можна притягнути до відповідальності. Хоч дуже легко перейти межу дозволеного і розпочати нелегальний збір. У деяких випадках це дуже спокусливо. Але так працювати не вигідно. Тому що приховані операції собі можуть дозволити тільки держструктури. Класичний приклад використання іноземними компаніями в Україні конкурентної розвідки – це резонансна історія цементного заводу у Львівській області з продажем його французькому «Ля

Фаржу». У цьому випадку спостерігалось класичне пряме лобювання інтересів іноземної компанії на українській території.

Однією з головних проблем упровадження конкурентної розвідки ще досі в Україні є скептична думка бізнесменів щодо такого методу ведення конкурентної боротьби.

Своїм прикладом закордонні компанії «навчають» багатьох вітчизняних, що без застосування таких методів стабільно працювати не можна.

Початок конкурентної розвідки в Україні поклати консалтингова компанія «Сіджон» Ю. Когути (в минулому «СІНС Україна» – українська філія російської компанії «СІНС»).

Також важливу роль зіграв розвиток колекторського сектору бізнесу, який вплинув на поширення послуг конкурентної розвідки в Україні. Так, наприклад,

колекторська компанія «Агентство комплексного захисту бізнесу «Дельта М» пропонує комплекс інформаційних послуг щодо вивчення партнерів та контрагентів. Також розвідувальні послуги надають різноманітні детективні агентства (наприклад, Детективне агентство «Vegum»).

Як свідчить проведене нами дослідження, вітчизняні угоди злиття та поглинання не сприяють загальнодержавному розвитку та завдають шкоди реальному сектору економіки. Від цього не рятує навіть те, що вони здійснюються у правовому полі. Зупинити таку тенденцію можна шляхом прийняття на державному рівні програми переходу до інвестиційної моделі економіки.

Щоб уникнути негативних наслідків та попередити реприватизацію в контексті рейдерської атаки, необхідне чітке розмежування влади та власності.

Список літератури

1. Алексеев І. Грінмейл як частина сучасних корпоративних відносин / І. Алексеев // Правовий тиждень. – 2011. – № 24.
2. Білан І. О. Проблема рейдерства вітчизняних підприємств в контексті економічної безпеки підприємства / І. О. Білан // Стратегічні орієнтири. 2012.
3. Бочуля Д. В. Новітні загрози для фінансово-економічної безпеки підприємства / Д. В. Бочуля // Стратегічні орієнтири. 2012.
4. Задворнов В. За «бідного» кардера замовте слово / В. Задворнов // Рабочее слово. – 2007. – №37.
5. Ісар І. Рейдерство в Україні: причини виникнення та шляхи подолання [Електроний ресурс] / Ісар І. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/2_ANR_2010/Pravo/12_57137.doc.htm
6. Кирдякин А. А. Корпоративный шантаж (гринмейл) и методы борьбы с ним / А. А. Кирдякин // Современное право. – 2008. – N 5. – С. 15-21.
7. Петрунь О. В. Проблема рейдерства в Україні: причини та наслідки / О. В. Петрунь // Стратегічні орієнтири. 2012.
8. Погорецкий Н. Рейдерство в Україні: проблеми кримінальної відповідальності [Електроний ресурс] / Н. Погорецкий, В. Шеломенцев. - Режим доступу: <http://xn--80ankme7e.com/print/page,1,84-rejderstvo-v-ukrayini-problemi-kriminalnoyi.html>.
9. Сироватка С. Конкурентна розвідка: попит зростає / С. Сироватка // День. – 2003. – №17.
10. Рейдерство в Україні набуло загрозливих масштабів [Електроний ресурс]. - Режим доступу: ua.korrespondent.net.
11. Чаварга Н. І. Грінмейлінг як особливий вид поглинання компаній [Електроний ресурс] / Н. І. Чаварга. - Режим доступу: <http://libfor.com/index.php?newsid=1765>.

РЕЗЮМЕ

Беляк Юлия

Тенденция роста основных угроз для финансово-экономической безопасности современного предприятия

Исследованы основные угрозы безопасности предприятия, проанализированы практические ситуации во многих странах с развитой рыночной экономикой, которые дают понять, что эффективное корпоративное управление тесно связано с такими явлениями, как слияние и поглощение. Выявлено, что в Украине сделки слияний и поглощений, даже если они были выполнены в правовом поле, в основном не являются дружественными по своей сути ни для владельцев интегрированных предприятий, ни для общества в целом, поскольку их результаты не соответствуют целям общегосударственного развития, наносят вред реальному сектору экономики на этом этапе.

RESUME

Bilyak Yulia

The trend of growth of the main threats to the financial and economic security of modern enterprise

There have been researched the major threats to the security of the entity. There have been also analyzed the practical situations in many countries with developed market economies, which clarify that effective corporate governance is closely connected with such phenomena as mergers and acquisitions. There has been revealed the fact that in Ukraine the agreements, mergers and acquisitions harm the real economy at this stage, even if they have been made in the legal field, or if they are unfriendly concerning owners of integrated enterprise, or society as the results do not meet the goals of national development.

Стаття надійшла до редакції 24.02.2013 р.